

Kuzey Makedonya’da Kurban İbadetine Dair Uygulamalar¹

Hüseyin OKUR²

Öz

Kuzey Makedonya, Osmanlı Devleti’nin uzun yıllar egemenliğinde kalmış bir bölgedir (1389-1913). Osmanlı, coğrafi ve kültürel yakınlık sebebiyle fethedilen diğer yerlerden daha çok Balkanlarla ilgilenmiştir. Bunun neticesinde de özellikle demografi, sosyal hayat, ekonomi ve kültür alanlarında Osmanlı tecrübesi büyük ve zengin bir miras bırakmıştır. Bunlardan biri kurban ibadetidir. Kurban, sosyal yönü olan bir ibadettir. Balkanlarda günümüzde de uygulanmaya devam eden kurban, başta sahip olduğu ibadet olma vasfı ve insanları birleştirici özelliğinden ötürü, müslüman ve hatta gayr-i müslimlerin değer verdiği sosyal bir olgudur. Kurban ibadeti sadece kurban bayramına mahsus olmadığından doğum, ölüm, adak, şükür gibi çeşitli vesilelerle bir ritüel olarak da bölgede varlığını sürdürmüştür. Bu çalışmada İslam’ın şiarı olarak kabul edilen kurban ibadetinin, Makedonya ve çevresinde nasıl uygulandığı; bir taraftan kaynaklara başvurarak, diğer taraftan bölgede tarafımızdan gerçekleştirilen gözlem ve röportajlardan elde edilen verilerle incelenecektir.

Anahtar Sözcükler

İslam kültürü
Makedonya
İbadet
Örf
Kurban

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 04.02.2023

Kabul Tarihi: 07.04.2023

Doi:
10.20304/humanitas.1247772

Practices Regarding Sacrifice Worship (Qurban) in North Macedonia

Abstract

Northern Macedonia is a region that was under the rule of the Ottoman Empire for many years (1389-1913). Due to geographical and cultural proximity, the Ottomans were more interested in the Balkans than other conquered territories. As a result, the Ottoman experience left a great and rich legacy, especially in the fields of demography, social life, economy and culture. One of these is the worship of sacrifice (qurban). Qurban is a worship with a social aspect. Qurban, which continues to be practiced in the Balkans today, is a social phenomenon valued by Muslims and even non-Muslims, primarily because of its quality of worship and its unifying characteristic. The worship of sacrifice is not limited to the feast of sacrifice but has continued to exist in the region as a ritual on various occasions such as birth, death, sacrifice and gratitude. In this study, how the worship of sacrifice, which is accepted as the symbol of Islam, is practiced in Macedonia and its surroundings will be examined by referring to the sources on the one hand, and on the other hand, with the data obtained from the observations and interviews conducted by us in the region.

Keywords

Islamic culture
Macedonia
Worship
Custom
Sacrifice

About Article

Received: 04.02.2023

Accepted: 07.04.2023

Doi:
10.20304/humanitas.1247772

¹ Bu çalışma, 20-23 Ekim 2022 tarihinde INCSOS VIII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi’nde özet olarak sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli/Türkiye, huseyin.okur@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4285-7478

Giriş

Balkanlar’ın komünist dönemde yaşadığı büyük değişimler ve ardından komünizm sonrası dönemde yaşanan hızla gelişen olaylar sebebiyle Balkan müslümanları aynı coğrafyada yaşamalarına rağmen aynı tarihi kaderi paylaşmamışlardır. Komünizm tüm bölgenin ortak kaderi olmasına rağmen, komünizmin dinle ve İslam ile olan ilişkisi farklı tezahür etmiştir. Bu sebeple çalışmamızda, komünizmi yaşamış ve kısmen de yaşamaya devam eden Balkan ülkelerinden Makedonya’yı kurban ibadetinin sosyal hayatı etkilemesi yönünden incelemeye çalışacağız.

Türk ve müslüman nüfusun Balkanlara ana geçişi Orhan Gazi ve I. Murat dönemlerinde, 1326-1361 yılları arasında başlamıştır. I. Murat zamanında, Lala Şahin Paşa’nın kumanda ettiği ordularla Trakya’dan başlayarak Doğu Balkanlara kadar uzanan bölgeler 1360-1370 yılları arasında; yaklaşık on sene içerisinde Osmanlı idaresine geçmiştir (Karpaz, 2016, s. 113). Trakya ve ötesindeki fethedilen bölgelerde “uç” olarak bilinen yerleşimler oluşmaya başlamıştır. Sultan I. Murad’ın Edirne’yi başkent yapmasından sonra ise Balkanlar’a yönelik fetih ve iskân faaliyetleri daha sistematik olarak gerçekleşmiştir. 1364 tarihinde meydana gelen ve Edirne’nin batı kısmında Meriç nehri önlerinde yapılan ve tarihte Sırsındığı veya birinci Çirmen savaşı olarak da bilinen ilk büyük savaşta Osmanlı akıncıları önemli bir başarı elde ederek Türklerin Balkanlar’da hızla ilerlemesini sağlamıştır. Ardından 1372 yılında meydana gelen ve II. Çirmen savaşında da Osmanlı akıncılarının Trakya ve Makedonya’daki Sırp ordusuna karşı elde ettiği galibiyet neticesinde Balkanların ve Makedonya’nın kapıları Osmanlılara açılmıştır (Uzunçarşılı, 1995, 1/171). Bu tarihten sonra sınırları güneyde günümüz Yunanistan’ın Corfu adasından Litochori’ye sınırına, kuzeyde Köstende Belgrad hattına kadar bir büyüklüğe sahip olan Makedonya toprakları, XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyeti altına girmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin bölgedeki hakimiyeti XX. yüzyılın ilk çeyreğine, yani 1912-1913 Balkan Savaşları’na kadar devam etmiştir. Osmanlı, iskân politikasının bir gereği olarak Anadolu’dan getirttiği Türkmen ve Yörük boylarını Balkanlara yerleştirmiştir. Osmanlı devleti kaldığı yaklaşık beş yüz elli yıllık dönemde bu coğrafyayı imar etmiş, diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Makedonya’nın her şehrinde hatta köylerinde bile han, hamam, kervansaray, bedesten, imaret, cami, medrese, külliye, tekke, çeşme, köprü gibi çok sayıda yapı inşa ettirmiştir. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı dönemlerinden itibaren başlayan yoğun tehcir faaliyetlerine rağmen günümüze değin Türk ve İslam kültürünün bu coğrafyada kalıcı olması sağlanmıştır.

Osmanlılar, fethettikleri diğer bölgelerde olduğu gibi Balkanlarda da denge politikası gütmüşlerdir. Özellikle Balkanların bu dar coğrafyasında sahip oldukları kozmopolit yapısı gereği daha dikkatli olmuşlardır. Öyle ki Osmanlılar, İslâm hukukunun yanı sıra örfî hukukun gayrimüslimler lehine tanıdığı hakları en geniş anlamıyla uygulamışlar; cizye ödemeleri dışında onları müslüman halktan ayrı tutmamışlardır. Osmanlı’nın bu engin hoşgörüsü sayesinde hem devletin egemenliği yerleşmiş hem de İslam bölgede hızla yayılmıştır. Türklerin XIII. yüzyıldan itibaren Balkanlara geldiği göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin uzun yıllara yayılan İslamlaşma süreci cebir ve baskı yoluyla değil, büyük ölçüde ihtida yani kendiliğinden kabul cihetiyle oluşmuştur. Nitekim Osmanlı’nın hâkimiyet sürdüğü tüm dönemlerde Balkanlarda tüm inanç sahibi kitlelerin ibadetlerini kendi ibadethanelerinde yapabilmeleri bunu açıkça göstermektedir.

Osmanlı, İslâm’ı zorla kabul ettirmeye hiçbir zaman başvurmasına rağmen Balkanlardaki etnik milliyetçi gayr-i müslim gruplarca 1878, 1912-1918 ve 1930-1955 yıllarında gerçekleştirilen sürgün, tehcir ve göç hareketlerinden sonra buralarda köylerinden ayrılmayı tercih etmeyen yüzbinlerce müslüman zorla hıristiyanlaştırılmış, isimlerini değiştirmeleri istenmiş, kilise ayinlerine zorunlu olarak katılmaları sağlanmış ve yeni doğan çocuklar toplu olarak vaftiz edilmiştir (Karpat, 2016, s. 94). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın hemen akabinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye zorla tehcir ettirilen yüzbinlerce müslüman Türk vatandaşında bu durumun izleri açıkça görülmüştür (Tekin ve Altunsoy, 2019, s.119-147)

Bu araştırmada Makedonya’daki bazı kurban uygulamalarına değinilmiştir. Meselenin ibadet fonksiyonu dışında kalan halk inanışlarına ve folkloruna yer verilmemiştir. Bu çalışmamızda nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu kapsamda Makedonya’da gözlemlerde bulunulmuş, yerel halk ve din adamlarıyla röportajlar yapılmıştır. Ayrıca konu hakkında bilgi veren eserlerden de istifade edilmiştir. Bu bağlamda Mensur Nuredini’nin, *Makedonya’daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar* isimli doktora tezi kısmi olarak konuyla ilgili bilgiler sunmaktadır. Çalışma bütün Makedonya’yı kapsar nitelikte olmayıp elde edilen genel bilgiler dahilinde hazırlanmıştır. Zira Makedonya’da, resmi bilgilerin dışında yüzlerce Türk ve müslüman köyü bulunmakta olup bunların tamamı hakkında bilgi edinmek uzun süreli saha araştırmasını ve onlarca akademik çalışmayı gerektirmektedir. Özellikle Makedonya’nın Yunanistan ve Bulgaristan’a sınır Türk-müslüman köyleri hakkında saha çalışmaları yok denecek kadar azdır.

Günümüzde Makedonya’nın Demografik Durumu

Kuzey Makedonya’da en son nüfus sayımı, aradan geçen 19 yılın ardından 2021 yılında yapılmıştır. 1961-2002 yılları arasında yapılan istatistiklerde (Can, 2020, 2884) Makedon halkının nüfus azalışı son yıllarda artmaya devam etmiştir. Bunun en önemli sebebi, ülkedeki her kesimden vatandaşın çalışmak için Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine gitmeleridir.

Kuzey Makedonya Devlet İstatistik Ofisi’nin 5-30 Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleştirdiği nüfus sayımına göre Makedonya’nın nüfusu 2 milyon 97 bin 319’dur. Nüfusun 260 bin 606’sı Avrupa ve diğer ülkelerde işçi olarak çalıştığı için Makedonya’da ikamet eden vatandaş sayısı 1 milyon 836 bin 713’tür. Yapılan sayım neticesinde nüfusun etnik bazda dağılımı şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 1.

Nüfusun etnik bazda dağılımını gösteren tablo

Nüfusun Etnik Bazda Dağılımı	%
Makedon	%54,25
Arnavut	%29,52
Türk	%3,98
Roman	%2,34
Sırp	%1,18
Boşnak	%0,87
Ulah	%0,44
Diğer	%7,42
Toplam	%100

Bu sonuçlar ülkedeki etnik Makedonların nüfusunda ciddi bir düşüşün meydana geldiğini gösteriyor. 2002 yılında yapılan nüfus sayımına oranla %64’lük paya sahip Makedon asıllı halkın oranı 10 puan düşerek %54’e gerilemiş durumda. Ülkedeki ikinci en büyük etnik grup olan Arnavutların nüfus oranı ise %25’ten %29’a yükselmiştir. Arnavut nüfusun %90’ı ise müslümandır. 2002 verilerine oranla Türklerin %3,85 olan nüfus oranı %3,98’e yükselmiş bulunuyor. Böylece Türkler, Kuzey Makedonya’nın üçüncü en büyük etnik grubu olarak yerini korumuş durumdadır. Nüfusun %46’sını ortodokslar, %32’sini müslümanlar oluşturuyor (Republic of North Macedonia, 2022).

Avrupa ve Asya arasında bir geçiş güzergahı olan Balkanlar, içinde birçok unsuru ve milleti barındıran kompleks bir yapıya sahiptir. Balkanların bu karma yapısını iyi okuyan Osmanlı yönetimi, coğrafyada takip ettiği siyasetle bölgede yüzyıllarca huzur ve güvenliği sağlamıştır. Ancak XIX. yüzyıla geldiğinde, Fransız devriminin etkisiyle ulusçuluk hareketinin başlaması ve Osmanlı dış idaresinde yaşanan pek çok olumsuzluklar sebebiyle yerel etnik

unsurların bağımsızlıkları tanınmak zorunda kalınmıştır. Balkanların hemen hemen her bölgesinde milliyetçilik akımının da tesiriyle isyan ve bağımsızlık hareketleri başlamış ardından çıkan Balkan savaşları (1912-1913) sonucunda Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ krallıklarından oluşan ittifak, Osmanlı devletinin Balkanlardaki topraklarının çoğunu ele geçirmiştir. Bu devletler içindeki aşırı ırkçı-milliyetçi ve dini-milliyetçi gruplar kendi bölgelerinde, kendi uluslarının varlığını çoğaltmak, baskın hale gelebilmek adına Türkleri ve müslümanları öldürmüşlerdir (Bayraktar, 2007, s. 65-86). Öyle ki, Osmanlı devleti henüz fiili olarak son bulmadan önce bile müslüman halk kıyıma uğramıştır. Devam eden süreçte bölgede medrese ve mektepler kapatılmış, halkın vakit, cuma ve bayram namazlarında cemaat olmaları engellenmiştir. Ezan okumak, hac ibadetini yapmak bir yana ramazan ayında oruç tutmak dahi yasaklanmıştır. Yüzyıllar öncesine dayanan kurban ibadeti uygulaması bile bu kısıtlamadan nasibini almıştır. Doksanlardan sonra, komünist rejimlerin çöküşüyle birlikte tüm Balkan ülkelerinde İslam’a ait ibadetlerin ve pek tabii ki kurban ibadetinin uygulanmasında bir tür canlanma ve gelişme meydana gelmiştir.

Makedonya’da Kurban Uygulamaları

Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek, Kosova gibi Batı Balkan ülkelerindeki kurban ibadetine dair bazı uygulamalar hem ortak kültürlere sahip olmaları hem de dar bir coğrafyada birbirlerine komşu olmalarından dolayı benzerlik gösterebilmektedir. Kurban, bir ibadet olmasının yanında maddi boyutunun da bulunması sebebiyle kültürel dokuyla daha fazla ilişkili olmuştur.

Kurban İbadeti

Kurban, dini olarak belirli şartları taşıyan belirli türden hayvanın, usulüne uygun olarak ibadet maksadıyla kesilmesini ifade eden bir terimdir. İslam’a göre kurban kesmek bir ibadet olup aklî melekeleri yerinde, buluğa ermiş, dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve yolculuk halinde bulunmayan her müslümanın yerine getirmesi istenen malî bir ibadettir.

İslam hukuk ekollerinin çoğunluğuna göre kurban kesmek müekked sünnettir. Hanefî hukukçularının anlayışına göre ise temel ihtiyaçlar ve borçlar çıkıldıktan sonra 80.18 gr altın veya değerinde para ya da ticari değeri olan mal varlığına sahip olan kimselerin kurban kesmesi vaciptir (Şeybânî, 2012, 5/411; Kudûrî, 2022, 6/355). Kurban kesmenin vacip bir ibadet olması, mükellefiyet açısından dır. Dolayısıyla kurban ibadetinin ifası için zenginlik, vücub mükellefiyetinin bir sonucudur. Bu sebeple mali imkanlara sahip olanların kesmesi vacip kabul edilmiştir.

Hanefî hukukçulara göre, Hz. Muhammed’e hitap eden, “*O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!*” (Kur’an, 108/2) ayeti ile, “*İmkânı olduğu halde kurban kesmeyen kimse mescidimize yaklaşmasın!*” (İbn Mâce, Edâhî, 2), “*Ey insanlar! Her sene her ev halkına kurban kesmek vaciptir*” (Ebû Dâvûd, Edâhî, 1), “*Herkim namazdan (bayram) önce keserse, kurbanını iade etsin (tekrar kessin), kesmemiş olan da Allah’ın adını anarak kessin*” (Buhârî, ‘İdeyn, 23; Müslim, Edâhî, 1) gibi birçok hadis, kurbanın vacip olduğunun delilidir. Ancak kurban ibadeti, mükellefiyet şartı olmaksızın da yapılabilecek bir ibadet olmasından dolayı zengin fakir herkes tarafından eda edilmiştir.

Hanefi mezhebi hukukçularının, şartlarını taşıyan kimseler için kurban bayramında kurban hayvanı kesmelerinin vacip olduğu kanaati sebebiyle, Hanefi mezhebi uygulamalarını benimseyen coğrafyalardaki müslümanların kurban ibadetine daha çok ehemmiyet verdikleri gözlemlenmektedir. Öyle ki, önemli bir İslam şiarı olarak kabul edildiğinden dolayı, hali vakti yerinde olmayanlar dahi, ekonomilerini zorlayarak kurban kesmektedirler. Türkiye’deki durum bunun tipik bir örneğidir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine müntesip müslümanların hâkim olduğu coğrafyalarda ise kurban bir bayram olarak idrak edilmekle birlikte hayvan kesimi noktasında Hanefiler kadar yoğunluk gözlenmemektedir. Osmanlı bakiyesi olarak Balkan coğrafyası, Hanefî mezhebini benimsemiş oldukları için kısıtlamaların olduğu dönemlerde dahi kurban ibadetini kısmen de olsa devam ettirmişlerdir.

“Kurban” ve “Bayram” Kelimelerinin Kullanımı

Kurban kelime olarak Türkçeye Arapçadan geçmiştir. Kurban, “yaklaşmak-yakın olmak” anlamlarına gelir. Yakın hısımlar anlamına gelen “Akraba” kelimesi de bu kelimedenden türemiştir. Kurban kelimesinin ibadetler fıkhdaki terim anlamı ise Allah’a yakın olmak için belirli vakitte kesilen özel ibadetin ve bu maksatla kesilen hayvanın adıdır. Ancak Arapçada “kurban” kelimesi, kurban bayramı günlerinde kesilen hayvan için kullanılmaz. Bunun yerine “Udhiye” kelimesi kullanılır. Türkçeye geçişi bu kelime üzerinden değil de ibadet ile Allah’a yaklaşma anlamını taşıyan “kurbân” kelimesinden olmuştur.

Kâşgarlı Mahmud’un tespitine göre, “bayram” kelimesi Türkçeye Farsçadan girmiştir. Farsçada bezrem/bezrâm (بزرگ/بزرگ) kelimeleri “sevinç ve eğlence günü” demektir. Beyrem/bayram şeklinde telaffuzu edilmesi ise Oğuzlar’a aittir (Kâşgarlı Mahmud, 1939, 1/263) Günümüz İran coğrafyasında kurban bayramı Arapçanın tesiriyle “İyd-ı Saîd-i Kurban” şeklinde telaffuz edilmektedir. Bayram kelimesi Arapça olarak sözlüklerde “âdet halini alan sevinç ve keder, bir araya toplanma günü” anlamlarına karşılık gelen “îd/îyd”dir (el-‘ıyd/العید).

Selçukluların aynı kültür havzasını paylaşmalarından ötürü dini terimler Arapçadan değil Farsçadan geçmiştir. Abdest, namaz, oruç, peygamber, dergâh gibi daha pek çok kelime böyledir. Selçuklu mirasını devralan Osmanlı’da da bu kelimeler olduğu gibi kullanılmaya devam etmiş ve fethedilen yerlere de bu kültür taşınmıştır. Türkmen aşiretlerinin Balkanlarda iskân ettirilmesiyle dini kültür de taşınmıştır. Makedonya’da ve Balkanların genelinde, kurban bayramında kesilen hayvan için “kurban”, bayram için de “bayram” kelimesi kullanılmaktadır. Osmanlı devletinin hâkim olduğu dönemlerde olduğu gibi günümüzde de “Bayram” kelimesi müslümanlarca erkek adı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Müslüman Türklerle Hristiyan Makedon halk arasındaki etkileşimden ötürü (Курбан/Kurban) kelimesi gibi daha pek çok kelime Makedoncaya geçmiştir (Yelten- Karasu, 2007, s. 205)

Günümüzde Makedonya’da Ramazan bayramı resmi tatil olarak kabul edilirken Kurban bayramı sadece dini günler kategorisinde değerlendirilmiş ve yalnızca müslüman vatandaşlar için opsiyonel resmi tatil günü kategorisine tabi tutulmuştur (Republica e Maqedonise sê Veruit, 2022).

Arife Günü Kurban Kesme

İslam’da ibadetler taabbudidir. Yani ta’lil edilmeye/gerekçelendirilmeye elverişli olmayıp sadece Allah’a itaat ve teslimiyet inancıyla uyulan hükümlerdir. Bununla birlikte bazen Şâri‘ tarafından bazı ibadetlerin hikmet-i teşri yönleri beyan edilmiştir. Bunlardan biri de kurban ibadetidir. Kurban evvel emirde Allah’ın emrinin yerine getirilmesi olduğu gibi sosyal ve toplumsal faydalardan da ari değildir. Kurban kesmek suretiyle hem ibadet edilmiş olunur hem de fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesine katkıda bulunmak suretiyle dayanışma ve yardımlaşma sağlanmış ve bu vesileyle de ekonomide canlanma meydana gelmiş olur.

Bu sebeplere istinaden Makedonya’da gerçekleştirilen uygulamalardan biri de kurban bayramından bir gün önce yani arefe günü kurban kesmektir. Bunu daha çok varlıklı ailelerin yaptığı gözlemlenmiştir. Ancak burada şunu da eklemeliyiz ki hem bayramın müjdecisi olması hem de bayramın karşılanması itibarıyla bu coğrafyadaki insanlar için bayramın sembolü arefe günüdür. Arefe günü, Makedonya’da yaşayan Türklerin de neredeyse bayram günlerinden daha önemli görülmüş ve adeta bayram arefe gününde yaşanır olmuştur. Özellikle kırsal kesimlerde yaşayan müslüman halk, arefe gününde kesinlikle işe gitmezler ve tüm işlerini bırakırlar. (Derman, 2017, s.171.)

Makedonya’da arefe günü kesilen kurbanla, bayrama girilmeden önce ihtiyaç sahibi ailelerin önce et ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir. Aynı uygulama civar Balkan

ülkelerinde kısmen de olsa uygulanmaktadır. Arefe günü kurban kesim geleneğinin dini ya da örfi kaynağını tespit edemedik ancak Türkiye’nin Denizli ilinin Acıpayam ilçesinin bazı köylerinde de arefe günü kurban kesildiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Ayrıca Nilgün Çıblak Çoşkun da (2005) Mersin yöresinde yaptığı röportajlarla böyle bir uygulamanın varlığından söz etmektedir.

Kurban Kesim Günü

Bayram namazlarının kılınabilmesi için Cuma namazında bulunması gereken şartlar aranır. Bu sebeple özellikle köy ve mezra gibi yerlerde insan sayısının azlığı, şehir hükmünde olmaması ve beş vakit namaz kılınan bir mescidi ve tayin edilmiş bir imamının bulunmaması gibi sebeplerle bayram namazının kılınması mümkün olmayabilir. Bu sebeple İslam hukukçuları bayram namazının kılınması uygun olan yerleşim yerlerinde, bayram namazı idrak edildikten sonra kurbanın kesileceğini söylerlerken; dini-hukuki anlamda bayram namazı kılınmaya elverişli olmayan yerlerde ise sabah namazı vakti girip sabah namazı kılındıktan sonra kesilebileceğini söylemişlerdir. Hanefi hukukçulara göre kurban, bayramın üçüncü günü akşamına kadar kesilebilir. Kesim için özel bir vakit yoktur: dolayısıyla ister gece ister gündüz herhangi bir vakitte kesilebilir. Ancak hem kurban etinin dağıtımının sağlanması hem de kurbanın sağlıklı bir şekilde kesilebilmesi açısından kurbanların gündüz kesilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Şâfiî hukukçulara göre ise kurbanlık hayvanlar, kurban bayramının dördüncü günü gün batımına kadar kesilebilir. Makedonya’da kurbanlık hayvanlar genellikle kurbanın birinci günü kesilmektedir. Bayramın diğer günlerine kurban kesimi ertelenmemektedir. Zira bu bölgelerde Türkiye’de olduğu gibi bayram günlerinde hazır bulunan kurban pazarları olmadığı için müslüman halk kurbanını bayramdan önce temin etmekte ve ilk günde kesmektedir. Kurban bağış organizasyonlarının arttığı son yıllarda, bağışların fazla olması veya kesimhanelerin yeteri kadar bulunmaması gibi nedenlerle kurban kesimi bayramın ikinci gününe de sarkabilmektedir.

Kurban Etinin Dağıtımı

Makedonya’da bazı kesimlerde kesilen kurbanın sağ tarafının kesen kişiye ayrılıp sol kısmının ise kurban kesmeyen diğer ailelere ve eşe dosta dağıtılması adetinden bahsedilmektedir. Bu kaynağını tespit edemediğimiz örfi bir uygulamadır. Zira İslam’da kurban olarak kesilen hayvanın sağ veya solu için bir ayırmadan söz edilmemiştir. Konuyla ilgili rivayetlerden birine göre kurban etinin üç parçaya ayrılıp bir kısmının kurban kesmeyen fakir ve ihtiyaç sahiplerine, bir kısmının akrabalık bağı olanlara ve komşulara ve bir kısmının da ev halkına ayrılması tavsiye edilmiştir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10). Bu rivayette belirtilen taksim

bir tavsiye niteliğinde olup kişinin kurban etinin tamamını kendi evine ayırması da mümkündür (Tahâvî, 1968, 4/185). Bununla birlikte hali vakti yerinde olan bir müslümanın, toplumda ihtiyaç sahibi olanları gözeterek taksimde bulunması daha uygun olur. Buna istinaden durumu iyi olanlar iki kurban kesip birini kendi ailelerine, diğerini de ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktadır.

Adak Kurbanı

İslam hukukundaki kurban hükümleriyle alakalı prensiplere göre adak olarak kesilen kurbanın etinden adak sahibinin anne baba dede ve nine gibi usulü ile çocukları ve torunları gibi fûruu yiyemez. Aynı şekilde dinen zengin sayılacak kadar mal varlığı olanlar da bu etten yiyemez. Doğu Makedonya’daki müslüman Türkler üzerinde araştırma yapan Hanife Yakup, bu yörede bulunan Radoviş yörük köylerinden Alikoç (Али Коч), Kocalı/Kocalı/Kocaali (Kodzalija) ve Koņçe’de (Коңче) adak kurbanın etinden sadece adayan kişi yemediğini; geri kalan ev ahalisinin adak kurbanının etinden yediğini ifade etmiştir (Yakup, 2016, s. 173-198). Dinin prensiplerine rağmen bu bölgede adak etinden ev halkının yiyor olması Makedonya’da adak kurbanının unutulmuş bir dini uygulama olmasına ve toplum olarak nadiren icra edilmesine bağlamak mümkündür. Bunda ekonomik faktörlerin etkisi de bulunmaktadır. Bilinen ve uygulanan yerlerde ise bir kültür aktarımı olarak devam etmiştir.

Makedonya’da adak türü arasında zikredilebilecek bir kurban çeşidi de çocuğun doğumu nedeniyle kesilen kurbandır. Az da olsa bu adet devam ettirilmektedir. Bu kurban türü İslam kültüründeki akika kurbanıyla benzerlik göstermektedir. Şu kadar var ki, İslam’da akika kurbanı, çocuğun doğumuna bağlı olarak kesilir. Müstehab bir uygulama olduğundan dolayı adak gibi bağlayıcılığı yoktur. Nuredini’ye göre bu uygulama daha ziyade hem doğumun hem de doğacak çocuğun sağlıklı olması durumunda yapılan adaklarda görülmektedir (Nuredini, 2007, s. 64). Aynı şekilde uzun zaman çocuğu olmayıp daha sonra çocuk sahibi olanlar ile erkek çocuğu olmadığı için, “Eğer erkek bir çocuğum olursa kurban keseceğim” diye adayanlar da adak kurbanı kesmektedirler. Bu türü şükür kurbanı arasında değerlendirmek de mümkündür.

Resne ve civar köyleriyle Gostivar’ın Banisa ve civar köylerinde Hz. Peygamber’in sünneti üzerine, bazı aileler tarafından yeni doğan bebekleri için kurban kesmektedirler. Bir mevlit vesilesiyle kesilen bu kurban, davetlilere ikram edilmektedir. Benzer uygulama çocukların sünnet merasimlerinde de uygulanmaktadır.

Cenazelerde Kurban Kesimi

Yakup’un tespitlerine göre (2016) Makedonya’da yaşayan Selsa, Lakavitsa, Penuş Stepantsa Puhçe gibi köylerde cenaze olduğu zaman ölen kişinin adına kurban kesilmektedir. Bu adetin benzeri Türkiye’de uygulanmaya devam etmektedir. Özellikle kırsal kesimlerde hali

vakti yerinde olan alileler hem gelen misafire ikramda bulunmak hem de ölen kişinin hayrına ve sevabına olmak üzere cenazeye gelecek olanların sayısı oranında hayvan kesmektedirler. Cenaze defnedildikten hemen sonra kabrin başında Kur’an-ı Kerîm’den Yasîn, Tebâreke ve Amme gibi sureler okunur ardından cenaze evinde veya köy konağında mevlit okunur ve bu etli yemekten cenazeye iştirak edenlere ikram edilir. Cenazede dahi misafirini ihmal etmeyen müslüman Türk halkının bu uygulaması günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir.

Daha önce Makedonya’da arefe gününün öneminden söz etmiş ve bugünde kesilen kurban hakkında bilgi vermiştik. Nuredini Makedonya’nın bazı bölgelerinde ölü kurban uygulamasından söz etmektedir (2007). Onun aktardığına göre ölen kişi namına arefe günü bir kurban kesilmektedir. Bu kurban kesildikten sonra ölen kişinin hayrına ve sevabına fakirlere dağıtılmaktadır. Ölü namına kesilen bu hayvanın etinden hane halkı kesinlikle yemez. Bu uygulamanın Bektaşî tekke geleneğine dayandığını söylemek, geleneğin menşeyini tespit açısından daha isabetli gözükmektedir. Bizim daha önce arefe günü kesilen kurban ile Nureddini’nin bahsettiği ölü namına kesilen kurban arasında bir ilişki olduğunu düşünmüyoruz. Zira Makedonya’da arefe günü kesilen kurbandan kesen kişinin kendisinin veya ailesinin yiyemediğine dair bir bilgiye rastlayamadık. O sebeple bu iki kurban türünü ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Çocuğu Olmayanların Hacda Kesilen Kurban Etinden Yemeleri

Eski Bir adet olduğu düşünülmeyle birlikte kayıtlarda geçen kurban geleneklerinden biri de çocuğu olmayan kişilerin, hacca gidenlerden orada kesilen hayvanların etinden getirmelerini istemesidir. Getirilen bu kurutulmuş et, kutsal beldede kesilmesinin hürmetine çocuğu olmayan kadınlara yedirilerek çocuğun olması ümit edilirmiş. Mensur Nuredini’ye göre (2007) bu gelenek Orta Aysa Türk geleneğinin İslam ile sentezlenmiş bir formudur.

Türbelerde Kurban Kesimi

Fıkıh dilinde kurban denildiğinde ilk önce kurban bayramında ibadet maksadıyla kesilen kurban anlaşılır. Bu kurbanın fıkıh literatüründeki adı “udhiyye”dir. Bundan başka İslam’da adak, akika, hac da kesilenler ve şükür kurbanı türleri bulunur. Genel olarak dua edip kurban kesme geleneği, diğer milletlerde olduğu gibi eski Türk inanç sisteminde görülen bir uygulamadır. Türklerde görülen atalar ve onların ölülerine gösterilen ehemmiyet mezar ziyaretlerine yansımış ve ölen kimselerin hatıralarının unutulmaması için mezar ziyaretleri ihmal edilmemiştir. Nitekim elde edilen bulgular Göktürkler döneminde bile ölen kimsenin kabrinin ziyaret edildiğini göstermektedir (Alsan, 2022, s. 179-196) Türkler müslüman olduktan sonra da bu ritüellerini gittikleri bütün coğrafyalarda devam ettirmişlerdir. Kabirlerde kurban

kesilmesi meselesine gelecek olursak, bu durum ölen kişiyle alakası, tamamen kesilen kurbanla elde edilmek istenen hayır ve sevapla ilgilidir. Türbe ve mezar gibi yerlerde kesilen kurbanla hedeflenen esas maksat, etinin dağıtılarak veya pişirilerek hayır hasenat yapma yoluyla kurbanın sevabının ölüye bağışlanmasıdır. Bu itibarla Türklerin İslam’la tanıştıktan sonra türbe ve mezar gibi yerlerde kurban kesmelerinin eski şaman inancıyla veya hristiyanlıkla bir ilgisi bulunmamaktadır. Karakteristik Türk geleneğinde olduğu gibi Makedonya’da yaşayan Müslüman Türkler arasında da türbe ziyareti yaygındır. Türbelerde ya kesilen kurbanın sevabının ölüye bağışlanması veya bir adağın veya dileğin yerine geliş olması sebebiyle kurban kesilmektedir.

Sonuç

Milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı XVIII yüzyılın sonlarına doğru Balkanlardaki hakimiyetini kaybetmeye başlamıştır. Birinci dünya savaşının hemen akabinde ise birçok balkan ülkesi bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu olaylar pek çok sancılı durumu da beraberinde getirmiştir. Balkan ülkelerinin kozmopolit yapısı sebebiyle yeni kurulan ülkelerde siyasal istikrar uzun yıllar sağlanamamış ve bu olumsuz durumlar mevcut halklar üzerinde pek çok sıkıntının ortaya çıkmasına sebep olmuş; bundan en çok etkilenenler ise müslümanlar olmuştur. Zira Balkanlarda Osmanlı’ya karşı başlayan isyanların temelinde etnik milliyetçilik olmakla birlikte dini milliyetçilik duygusunun da baskın olduğu bir gerçektir. Bu çalkantılı süreçte Balkan coğrafyası uzun süre istikrar sağlama çabası içinde kendi iç problemleriyle meşgul olmuş ve bu da sosyo-kültürel ve dini baskılamaları doğurmuştur. Halk gerek maddi imkanların yetersizliği gerekse komünist rejimin toplum üzerinde devam eden etkisi sebebiyle, din eğitimi veren medrese ve mektepler kapatılmış, İslam dini özelinde de ibadetlerin uygulanmasına ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Fakat İslam dininin önemli şiarlarından biri olan kurban ibadeti Makedonya’nın kırsal kesimlerinde kısmen de olsa varlığını sürdürmüştür.

Makedonya’ya İslam, Osmanlı Türkmen ailelerinin iskân ettirilmesiyle ulaştığı için bu bölgede Türkiye’de uygulanan benzer kurban adetlerinin uygulandığını söylemek mümkündür. Hatta sosyal değişimden daha az etkilenen dağ köylerinde örfle harmanlanmış kurban ibadetine dair uygulamaların Türkiye’den daha iyi sahiplenildiğini ve korunup sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Makedonya’da gözlemlenen kurban geleneklerinden belki de en önemlisi kurban bayramından bir gün önce yani arefe günü kurban kesmektir. Daha çok varlıklı ailelerin kestiği bu kurbanla bayramın karşılanması ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının giderilmesi hedeflenmiştir. Bu uygulama Makedonya’da bayram günlerinden daha önemli görülmüştür ve neredeyse bayram arefe gününde yaşanır olmuştur. Bir başka uygulama da çocuk sahibi olanların veya olmak isteyenlerin kestiği adak kurbanıdır. Esasen çocuk sahibi olanların kestiği

kurban türüne akika denilirken Makedonya’da bu adak olarak telakki edilmiştir. Bunların yanında cenazelerde ve türbelerde misafirlere ikram amaçlı kurban kesimine de rastlanılmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında, Makedonya ve çevresinde icra edilen kurban uygulamalarına, her ne kadar kısmi yöresel örf ve adetler karışmışsa da İslam’ın kurbandan beklediği ana gayelerin güdüldüğü gözlemlenmiştir. Fakat 1990’lı yıllardan itibaren Arnavut gençlerin dini eğitim amacıyla Suudi Arabistan gibi ülkelere gidip dönüşlerinden sonra özellikle Hanefî mezhebine ya da mezhep bağlamı dini uygulamalara dair telakkilerinde kopmaların olduğunu söylemek mümkündür. 2005 yılından sonra gerek YÖK, Diyanet İşleri Başkanlığı ve 2010 yılından sonra kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı koordinatörlüklerinde yürütülen faaliyetler sonrasında Balkanlardaki müslüman gençlerin dini eğitim almaları maksadıyla İlahiyat fakültelerinde okumaları için gerekli adımlar atılmaya başlanmıştır.

2000’li yıllardan sonra daha çok Türk ve Arap Türk hayır kurumları tarafından bölgede yapılan hayır çalışmaları ile kurban ibadetinin ifasında bir bilinçlenme görülmüş ve yerel halk tarafından da kurban ibadeti icra edilmeye başlanmıştır. Bu vesileyle son yıllarda düzenli olarak kurban kesen yerel müslümanların sayısında önemli bir artış olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Kaynakça

- Alsan, Ş. S. (2022). Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm Sonrası Ritüelleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 15(37), 179-196.
- Bayraktar, H. (2007). Osmanlı’nın Balkanlardan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler. *Balikesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni* 1, 65-86.
- Can, R. R. (2020). Nüfus miktarı bakımından Kuzey Makedonya’da Türklerin yaşadığı şehirler üzerine bir inceleme. *Turkish Studies-Social*, 15(6), 2879-2900.
- Coşkun, N. Ç.. (2005). Mersin’de İnanç Merkezlerine Bağlı Kurban Törenleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi* 17, 155-176.
- Соопштението е од областа: Попис на населението. *Republic of North Macedonia. State Statistical Office*. <https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstение.aspx?rbtxt=146>
- Derman, O. (2017). *Makedonya’daki Türkler Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma (Yayınlanmamış Doktora tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karpat, K. (2016). Balkanlarda İslam. *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut* (1. baskı) içinde (s. 93-129). Ankara: Tika Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud. (1939-1941). *Divânü Lûgati’t-Türk*. (B. Atalay, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Програма за неработни денови. *Republica e Maqedonise së Veruit. Ministria e Punës the Politicë Sociale*. <https://www.mtsp.gov.mk/programa-za-nerabotni-denovi.nspk>
- Nuredini, M. (2007). *Makedonya’daki Müslümanlarda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar (Yayınlanmamış doktora tezi)*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şeybânî, M. b. H. (2012). *el-Asl*. Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- Tahâvî, E. C. (1968). *Şerhu meani'l-âsar*. Kahire: Matbaatü'l-Envari'l-Muhammedi.
- Tekin, C. ve Altunsoy, Y. (2019). Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kitlesele Göçler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2, 119-147.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Büyük Osmanlı Tarihi*. (7. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yakup, H. (2016). Doğu Makedonya’da Yaşayan Müslüman Türklerin Halk İnançları, Gelenekleri ve Fert Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, 173-198.
- Yelten, M. Karasu, A. (2007). Makedon Dilindeki Türkçe Kelimeler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 36(36), 201-247.